

2021

PACIFIC ISLANDER VACCINE TOOLKIT

Fact Sheet & Frequently
Asked Questions

WOVEN WITH ELDERS

CONTENTS

PALAPALA O NĀ MEA KŪ'I'O:

NĀ MEA E PILIKIA PAHA AI & KE KŪPONO O KA LĀ'AU KO'OKO'O

- *Nā ma'i 'ē 'ae*
- *Ka 'Oi A'e O Ka Papaha O Ka Pilikia No Nā 'Ōiwi o Moananuiākea Ma Muli O Nā Pilikia Kaiapili*
- *Nā Kānaka 'ōnaehana pale 'Ea Pilikia A Nāwaliwali*
- *Ka 'Ai 'Ana I Ka Lā'au A Me Ka Lā'au Ko'oko'o*

KA HO'OPOLELEI 'ANA I NĀ 'IKEPILI HEMAHEMA O KA LĀ'AU KO'OKO'O COVID-19

- *Hā'awi ka lā'au ko'oko'o i ka mū COVID-19?*
- *Ua lohe 'ia pale kou 'ōnaehana pale 'ea i ke COVID-19 inā ua loa'a mua 'oe i ka ma'i COVID-19...*
- *Ho'ololi ka lā'au ko'oko'o i kou DNA?*

KA LAKO & MĀKAUKAU O NĀ LĀ'AU KO'OKO'O

UA HA'I 'IA AU MAI NŌ A HILINA'I I KA LĀ'AU KO'OKO'O I KĒIA MANAWA...

- *Nā Kumuwaiwai e Hilina'i ai*
- *Ua ola ka po'e NHPI i nā ma'i ahulau ma mua...*

NO KE AHA IA HE MEA PONO E 'Ō 'IA?

NĀ NĪNAU PINEPINE:

- *He aha ka'u e hana ai ma mua o ka 'ō 'ia 'ana?*
- *He mea pilikia nui paha ka lā'au ko'oko'o?*
- *Ma hea/āhea e 'ō 'ia i ka lā'au ko'oko'o?*
- *He aha nā mea e lawe ai?*
- *Ma hope o ka 'ō 'ia 'ana, pehea nā hopena 'ē a'e?*
- *He aha nā mea 'ē a'e ma hope o ka 'ō 'ia 'ana?*

PACIFIC ISLANDER VACCINE TOOLKIT PALAPALA O NĀ MEA KŪ'I'O

Inā 'a'ole i ha'i 'ia 'oe, WAIWAI KA HO'OPALEKALANA 'ANA IĀ 'OE!

Waiwai nō 'oe e nā kūpuna kamaha'o no ka ho'omau 'ana i ko kākou lāhui! E paipai pū 'ia ana paha nā 'ohana a me ke kaiāulu e 'ō 'ia kekahi. He makana makamae ke ola, mai hilahila i ka ho'opalekana 'ana i ke ola. He mau 'ikepili kŭ'i'o kēia o nā 'ikepili hou a pololei loa e pili ana i nā lā'au ko'oko'o.

NĀ MEA E PILIKIA PAHA AI & KE KŪPONO O KA LĀ'AU KO'OKO'O

Nā ma'i 'ē 'ae

Ua ho'opuka Ke Kikowaena Kāohi Ma'i i kēia papa inoa o nā ma'i 'ē a'e e pilikia paha ai ke loa'a 'oe i ka ma'i COVID-19:

- Ma'i 'a'ai
- Ma'i pu'upa'a kuluma
- Down syndrome – he 'ano ma'i pā'ao'ao paha
- Nā ma'i kuluma o ka pu'uwai (pu'uwai nāwaliwali, ma'i 'āke'ake'a o ke a'a e hele ana i ka pu'uwai, a i 'ole nā ma'i o ka makala o ka pu'uwai.
- Kino pūhalalū
- Nā kākā me ka 'ōnaehana pale 'ea pilikia a nāwaliwali paha ('o ka ho'oili lōkino paha, ka ho'oili iwi/loloiwi, ke kūpalehia nāwaliwali, Mū hōlapu pale 'ea pau, ka po'e 'ai lā'au pūhōmona, a i 'ole ka po'e 'ai lā'au ho'onāwaliwali i ka 'ōnaehana pale 'ea)
- Hāpai
- Ma'i hunaola koko keke'e
- Nā kākā puhi paka
- Ma'i mimikō (monakō) 'ano 1 a 2
- Hānō
- Ma'i 'a'a koko o ka lolo – kahe 'ole a i 'ole kahe aku ke koko
- Ma'i o ka lōku'u ku'uwahō
- Nā ma'i 'a'alolo (dementia)
- Ma'i akemāmā 'ālina
- Nā ma'i o ke koko nele i ka 'awehā 'ole

Aia nō a 'a'ohe ou ma'i pāheu i nā mea o loko o ka lā'au ko'oko, ua 'ae ka CDC i ka 'ō 'ia 'ana o nā kākā ma'i i kēia mau ma'i i nā lā'au ko'oko'o COVID-19.

Ka 'Oi A'e O Ka Papaha O Ka Pilikia No Nā 'Ōiwi o Moananuiākea Ma Muli O Nā Pilikia Kaiapili

Ma Hawai'i a me 'Amelika Hui Pū 'Ia, ua 'oi loa a'e ka papaha o ka ma'i a me ka make ma muli o ke COVID-19, he 4 manawa ka 'oi a'e ma mua o ka po'e Haole.

Ua nui nā pilikia o ka 'ōnaehana ola no ka manawa lō'ihi akā ua 'oi a'e ke ahuwale ma muli o ka ma'i ahulau. He mea kōkua ka lā'au ko'oko'o i ke kanaha'i 'ana i ka nui o ka ma'i lele a he mea e 'oi a'e ka palekana o nā kākā ma'i i nā ma'i kuluma e like me nā ma'i ma ka papa inoa o luna.

Nā Kākā 'ōnaehana pale 'Ea Pilikia A Nāwaliwali

'Oi a'e ka papaha o ka ma'i loa o nā kākā 'ōnaehana pale 'ea pilikia a nāwaliwali i ka ma'i COVID-19. Ua 'ae ke Kikowaena Kāohi Ma'i i ko lā'kou 'ō 'ia 'ana i ka lā'au ko'oko'o.

Akā na'e, 'a'ohe 'ikepili a ke Kikowaena Kāohi Ma'i no ka maika'i o ka lā'au ko'oko'o no nā kākā 'ōnaehana pale 'ea pilikia a nāwaliwali.

Hiki paka ke emi ka hana o ka 'ōnaehana pale 'ea i ka lā'au ko'oko'o.

Ka 'Ai 'Ana I Ka Lā'au A Me Ka Lā'au Ko'oko'o

Inā 'oe e 'ai ana i nā lā'au, he mea ko'iko'i loa ke kama'ilio 'ana me kou kauka a kahu ma'i paha no ka ho'oholo 'ana inā he mea pono kou 'ō 'ia 'ana i ka lā'au ko'oko'o

KA HO'OPOLOLEI 'ANA I NĀ 'IKEPILI HEMAHEMA O KA LĀ'AU KO'OKO'O COVID-19

Hā'awi ka lā'au ko'oko'o i ka mū COVID-19?

'A'ole hiki ke loa'a 'oe i ka ma'i COVID-19 mai ka lā'au ko'oko'o no ka mea 'a'ohe mū ho'oma'i COVID-19 e ola ana i loko o ka lā'au ko'oko'o.

Ua lohe 'ia pale kou 'ōnaehana pale 'ea i ke COVID-19 inā ua loa'a mua 'oe i ka ma'i COVID-19...

Inā ua loa'a mua 'oe i ka ma'i COVID-19, 'a'ole 'ike le'a 'ia ka lō'ihi o kou pale 'ia 'ana. Ua hiki paha ke ma'i hou.

Ho'ololi ka lā'au ko'oko'o i kou DNA?

'A'OLE ho'ololi nā lā'au ko'oko mRNA COVID-19 (Moderna & Pfizer) i kou DNA a i 'ole kou 'ikepili oewe no ka mea, 'a'ole komo ka lā'au ko'oko'o i loko o ka pu'ukonu o ka hunaola, kahi e mālama ai ka DNA no laila, 'a'ole hiki ke ho'ololi 'ia kou DNA. 'A'OLE ho'ololi 'ia ka DNA mai ka lā'au ko'oko'o COVID-19 i hana 'ia me kā mū halihali huneola 'o Johnson & Johnson.

KA LAKO & MĀKAUKAU O NĀ LĀ'AU KO'OKO'O

Ka Nui o nā Lā'au Ko'oko'o

Ua lohe paha 'oe no nā pilikia no ka li'ili'i o ka heluna o nā lā'au ko'oko'o ma 'ō a 'ō. Pololei nō keia akā, ke hana nui nei nā kaiāulu e pono a e kaulike ai ka hā'awi 'ana aku i ka lā'au ko'oko'o.

Ma muli o ka nui o nā make a me ka ho'oma'i 'ia o nā Hawai'i a me nā 'ōiwi o Moananuiākea ma Hawai'i a me 'Amelike Hui Pū 'Ia, e ho'olālā ana 'o mākou kekahi o nā kānaka mua e 'ō 'ia.

Ka Mākaukau o nā Lā'au Ko'oko'o

Ua ho'okumu ke Kikowaena Kāohi Ma'i i ka [VaccineFinder](#) no ke kōkua 'ana i ka lehulehu e 'imi i nā 'ikepili no ka ho'opa'a manawa 'ana a me kahi e hele ai. Ua ho'ohiki pū nā hui kaiāulu NHPI e kōkua i nā kānaka o ke kaiāulu me ka ho'opa'a manawa 'ana, no laila, e noi nō iā lākou.

UA HA'I 'IA AU MAI NŌ A HILINA'I I KA LĀ'AU KO'OKO'O I KĒIA MANAWA...

Nā Kumuwaiwai e Hilina'i ai

Maopopo iā kākou nui nā 'ikepili e ho'ohuikau ana iā kākou a pau e pili ana i ka ma'i COVID-19 me ka lā'au ko'oko'o. Nui nā mea e wae ai! Makemake mākou e kōkua iā 'oe i ke koho pono 'ana i kāu e hana ai no ka mālama 'ana iā 'oe iho a me kou 'ohana.

E nānā mai i nā kumuwaiwai ma lalo nei no ka 'ike 'ana i kekahi mau alaka'i o ke kaiāulu e 'ōlelo ana no ke COVID-19 a me ko lākou 'ohana a me kā lākou koho e 'ō 'ia.

Ua ola ka po'e NHPI i nā ma'i ahulau ma mua...

He kōkua nā lā'au ko'oko'o. I mea e ho'okū ai i kēia ma'i ahulau, pono e ho'ohana 'ia nā pono hana a pau. 'O nā lā'au ko'oko'o kekahi o nā mea ko'iko'i loa no ke kūpale 'ana i ka ma'i a e mālama i ke ola. I nā kekeke/makahiki i hala, ua pilikia loa nā mokupuni o ka Moananuiākea i ka ma'i pu'upu'u li'ili'i, ma'i 'ula, a me ka ma'i poliō ma muli o ka pale 'ea 'ole i ia mau ma'i. Ua kūpale 'ia ia mau ma'i ma o nā hana kūpale like 'ole a me nā lā'au ko'oko'o.

Ho'ohana nā lā'au ko'oko'o i ka pale 'ea o kou kino pono'i i mea e mākaukau ai kou kino inā ma'i 'ia e nā ma'i lele, 'o kēia ke kūpalehia. Kanaha'i nā hana 'ē a'e e like me ke komo 'ana i ka pale ihu a me ka ho'oka'awale pono 'ana he 6 kapua'i i ka ma'i lele COVID-19.

Ua hō'ike nā noi'i i ka holo pono o ke kūpale 'ana o nā lā'au ko'oko'o i ke COVID-19. E mana'o pū ana nā loea a me nā kānaka noi'i ho'ēmi ka lā'au ko'oko'o i ka ma'i loa inā ua ho'oma'i 'ia i ke COVID-19. 'A'ole ho'oma'i ka lā'au ko'oko'o iā 'oe.

NO KE AHA IA HE MEA PONO E 'Ō 'IA?

Ma muli o ke kūpale pono o nā lā'au ko'oko'o i ke kino!

- Kūpale nā lā'au ko'oko'o Moderna a Pfizer i ka ho'oma'i 'ia i ke COVID-19 he 95%.
- Kūpale ka lā'au ko'oko'o Johnson & Johnson i ka ho'oma'i 'ia i ke COVID-19 he 66.3% a kūpale pū 'ia ka make a me ka noho 'ana o ka po'e i loa'a i ka ma'i ma ka haukapila.
- Kūpale nā lā'au ko'oko'o i ka ma'i loa mai ke COVID-19. E mālama paha 'ia kou ola!

No ka mea kūpale 'ia 'oe!

- Inā ma'i 'oe i nā ma'i kuluma 'ē a'e a i 'ole nāwaliwali kou 'ōnaehana pale 'ea, 'oi a'e ka papaha o ka ma'i loa a me nā 'ōuli ma'i i ke COVID-19.
- Inā nui a'e kou mau makahiki, 'oi aku ka nāwaliwali o kou 'ōnaehana pale 'ea no laila 'oi aku ka nui o ka papaha o ka ma'i COVID-19.
- 'A'ole maopopo i nā kākā akeakamai inā hiki ke ho'oma'i hou 'ia ma hope o ka ho'oma'i mua 'ana o ke COVID-19.

Inā e mau ana kou mau nīnau, mai pōina, he mea makamae 'oe a HE MEA WAIWAI KA HO'OPALEKANA 'ANA IĀ 'OE!

NĀ NĪNAU PINEPINE

He aha ka'u e hana ai ma mua o ka 'ō 'ia 'ana?

- He manawa maika'i paha kēia e pule a kama'ilio me kou kaiāulu kāko'o iā 'oe
- E kama'ilio iā ha'i e pili ana I nā mana'o maka'u a ha'alulu. He mea kōkua ke kama'ilio 'ana e pili ana I ka lā'au ko'oko'o a e ho'omāmā I ka maka'u, ka ha'alulu, a me ka hilahila ma mua o ka ho'opa'a 'ana I ka manawa no ka 'ō 'ana.
- E inu wai a e ho'omaha ma mua a ma hope o ka 'ō 'ia 'ana. Kōkua kēia I kou 'ōnaehana pale 'ea me ka hana pono 'ana I nā kumu'i'o kui kiko'i e pono ai ke ola kino maika'i.

He mea pilikia nui paha ka lā'au ko'oko'o?

- 'A'ohe kanaka i make i ka lā'au ko'oko'o akā na'e, ua make nō he 520,000 kōkua i ka mū ho'oma'i COVID-19 a ke pi'i nei ka heluna i ka pi'i pū 'ana o nā kōkua ma'i. 'O i a'e ka papaha o ka make 'ana o nā 'ōiwi o ka Moananuiākea i kēia mū ho'oma'i ma mua o ka po'e Haole. 'O ka 'ō 'ia 'ana ka mea maika'i loa i ke kūpale 'ana i kēia ma'i ahulau.
- Ua noi'i 'ia nā lā'au ko'oko'o ma nā hō'a'o o ka maika'i o ia mea ma nā hui kōkua a na ka Papa Luna Ho'okele Pekelala Lā'au i kālailai ka hōkeo 'ikepili o ia mau ho'a'o a ua ho'oholo lākou ua 'oi a'e ka maika'i o ka lā'au ko'oko'o ma mua o nā pilikia. E mau ana ka nānā pono 'ana o ke Kikowaena Kāohi Ma'i a me ka FDA i nā lā'au ko'oko'o.

- 'A'ohe mū ho'oma'i COVID-19 i loko o nā lā'au ko'oko'o no laila 'A'OLE hiki ke loa'a 'oe i ka ma'i COVID-19 mai ka lā'au ko'oko'o. Ho'ohana nā lā'au ko'oko'o Moderna & Pfizer i ka mRNA a ho'ohana ka Johnson & Johnson i ka mū halihi huneola. 'Oko'a kēlā me kēia lā'au ko'oko'o akā a'o nā mea a pau i ke kino i ka ho'opale 'ana i ka ma'i .

Ma hea/āhea e 'ō 'ia i ka lā'au ko'oko'o?

- E nīnau i kou ke'ena kauka a i 'ole nā kikowaena ola kino o kou kaiāulu no ke kōkua o nā limahana olakino kaiāulu me ka ho'opa'a manawa 'ana no ka 'ō 'ia 'ana
- Inā hiki, e kāinoa me kou mau hoanoho a i 'ole e kama'ilio me kekahi hoa no ke kōkua.
- Eia kekahi, inā noho 'oe ma kēia mau wahi ma lalo, e ho'olauna aku me kēia mau hui no ke kāko'o ma ke kāinoa 'ana!
 - Hawai'i – Papa Ola Lokahi
 - 'Olekona– UTOPIA PDX
 - Wakinekona – Pacific Islander Community Association

He aha nā mea e lawe ai?

- E hele i ka lua ma mua. 'Oko'a kēlā me kēia wahi. Pono paha e kali ma ka laila a laila e kali hou 15-30 minuke ma hope o ka 'ō 'ia 'ana. He mau wahi kalaiwa kekahi mau wahi a 'o kekahi 'a'ohe paha lua.
- Kāleka ki'i mai ke aupuni
- Palapala inikua
- Nā palapala ho'opa'a inoa 'ē a'e
- Ke kāleka o ka 'ō 'ia 'ana: He mea maika'i paha ka pa'i ki'i 'ana i kēia kāleka i 'ole e lilo
- Kou pale ihu a me ka lā'au wai hamo ho'oma'ema'e lima
- Nā mea e pono ai ka ho'opihapiha 'ana i nā palapala
- Wai a mea'ai māmā
- Kelepona ikehu piha inā lō'ihi ke kali 'ana
- Hana i nā mea kūikawā! He manawa kūikawā kēia. E komo i ka lole nani, e lawe mai i kāu mea'ai punahele, a i 'ole e pa'i ki'i a ho'olaha i kāu hana!

Ma hope o ka 'ō 'ia 'ana, pehea nā hopena 'ē a'e?

- 'Oko'a nā 'ōnaehana pale 'ea o kēlā me kēia kanaka. 'O kekahi mau kānaka aia ana nā hopena, 'o kekahi 'a'ohe hopena.
- 'O kekahi o nā hopena 'ē a'e ka lima 'eha, piwa, mākala 'eha, ke anu, a me ka māluhiluhi. He mau hola a i kekahi mau lā i hala ka lō'ihi. E kama'ilio me kāu kauka inā he mau mana'o 'ē a'e kou a i 'ole no nā ma'i pāheu i nā lā'au 'ē a'e.
- Ma hope o ka 'ō 'ia 'ana, e nānā 'ia ana 'oe no 15 minuke no kekahi hopena pāheu koke.
- I mea e ho'ēmi ai i ka 'eha, wahi a ka CDC e ho'ohana i kekahi kahakahana ma kahi i 'ō 'ia, ka ho'one'e ana i ka lima i 'ō 'ia, ka inu nui 'ana i ka wai, a me ke komo 'ana i ka lole 'olu'olu.
- Inā e mau ana nā hopena 'ē a'e a 'oi a'e kekahi may lā, a i 'ole inā hele a 'ula'ula ka 'ili o kahi i 'ō 'ia ma hope o nā hola 24 mua, wahi a ka CDC e kama'ilio me kāu kauka.

He aha nā mea 'ē a'e ma hope o ka 'ō 'ia 'ana?

- Hiki nō ke ho'ohana i kou mau lā'au lapa'au like 'ole no ke kōkua 'ana e ho'emi i ka 'eha o ka lima a i 'ole kahi i 'ō 'ia ma hope o ka 'ō 'ia 'ana.
- Ma hope o ka 'ō 'ia 'ana a pau, e mau ana ke komo 'ana i ka pale ihu a me ka ho'oka'awale pono 'ana he 6 kapua'i me ka lehulehu o ka po'e ma waho o nā hoanoho. 'O ke kumu 'o kēia 'o ia ho'i, ho'emi kēia lā'au ko'oko'o i nā 'ouili ma'i akā 'a'ole 'ike le'a 'ia inā hiki ke ho'oma'i 'ia a i 'ole ho'olaha aku lā ha'i. 'O nā hana maika'i loa no ke kanaha'i 'ana i kēia ma'i lele ka ho'oka'awale pono 'ana ma waena o nā kānakana, ke komo 'ana i ka pale ihu, ka holoi nui a maika'i 'ana i nā lima, a hiki i ke a'o 'ana i nā hana 'ē a'e e kanaha'i a ho'okū 'ia kēia ma'i ahulau.

